

Мирослав Янакиев

КАК ДА НАПРАВИМ ПО-ЕФЕКТИВНО ЕЗИКОВОТО ОБУЧЕНИЕ¹

Всеки естествен човешки език (български, руски, английски, испански, френски и т. н.) е съвкупност от различно чести изрази. Да владееш един език значи да ти идват на ум незабавно, когато е необходимо, поне десетина хиляди изрази на съответния език. Трябва да се обърне сериозно внимание върху две важни особености на доброто владене на един език:

- 1) Необходимият израз трябва да идва на ум *незабавно* (нужна е *оперативна езикова памет*),
- 2) Трябва да идва на ум *цяло изречение*, а не отделни думи (нужна е *комплексна езикова памет*).

Налага се да признаем, че у нас за голямо съжаление все още *езиковото обучение* не е организирано с оглед обучаваният да развие оперативност и комплексност на езиковата си памет. Фактът, че чуждестранните студенти, обучавани у нас на български език, даже и след едногодишно езиково обучение не развиват достатъчно богата, оперативна и комплексна българска езикова памет, говори недвусмислено за незадоволителност на *методиката* на езиковото обучение.

Съвременното състояние на лингвистиката, което позволява да се конструират действащи почти мигновено преводачески машини, представлява сигурна опора за изграждането на значително по-добра методика за езиково обучение. Но съвременното състояние на лингвистиката същевременно изисква като предпоставка за реализирането на една такава по-добра методика да се извършат предварително някои статистически изследвания върху българския език.

Именно от *статистическите изследвания върху българския език* трябва да се почне. Животът на човека може да се представи като серия

¹ В сп. *Проблеми на висшето образование*, 1964, № 3, с. 41–44

от различно често повтарящи се ситуации, всяка от които се трансформира в определен израз. Засега ние не знаем кои ситуации, а следователно и кои породени от тях изрази се срещат най-често в живота на българина. А научим ли това, лесно ще приготвим учебни пособия, в които на ученика ще се дават най-напред най-необходимите му, т. е. най-често срещаните в езика изрази, после по-редките и така нататък. За да се рационализира нашето езиково обучение, нужен е, крайно нужен е *фреквентен (честотен) фразеологичен речник на българския език*. Такива речници са изработени или се изработват в момента във всички социалистически страни.

Касае се за актуална практическа задача на лингвистиката, за задача, разрешаването на която трябва да се форсира, за да се подобри съществено езиковото обучение. Но за съжаление важноста на задачата не я поставя в центъра на вниманието на нашите лингвисти и педагози. В педагогическия институт на БАН тази задача не е и обсъждана. В института за български език на Академията на науките тя фигурира като лична задача в плана само на един старши научен сътрудник, и то по негова собствена инициатива. Във Филологическия факултет на Софийския университет миналата година се направи опит за събиране на речников материал чрез производствената практика на студентите, но поради малкия брой практиканти (мнозинството студенти филолози бяха изпратени да помагат в прибиране на реколтата) бяха събрани само около 150 000 думи. Напълно се разбира първостепенната важност на задачата в изчислителния център към БАН и Математическия факултет на университета, но възможностите за механизирание на събирането на материала не са големи — необходим е при събирането квалифициран филологически труд. Помощта на центъра може да бъде особено ефективна едва при статистическата обработка на събрания вече материал.

И така, фреквентният фразеологичен речник на българския език може да осигури надеждна основа за изграждане на доброкачествена методика за езиково обучение. Но каква трябва да бъде самата методика? Напоследък твърде много се говори за помощта, която могат да окажат в

обучението различни апарати. В много висши учебни заведения и даже в някои средни училища се появиха магнитофони, които се използват от преподавателите при езиковото обучение. Но резултатите от „внедряването“ на единични магнитофони в езиковото обучение, при трезва оценка, по мнението на мнозина не са насърчителни. Няколко урока за учениците стават по-забавни и това е всичко. Има опасност у преподавателите по език да се оформи неоснователно недоверие към ефективността на „магнитофонната“ помощ, ако не се разясни методическото място на звукозаписващата апаратура в езиковото преподаване.

Преди всичко трябва да се помни, че при днешното състояние на техниката все още никакъв звукозаписващ апарат не може да замести и измести преподавателя човек. Ако бихме имали възможност за всеки обучаван да осигурим отделен преподавател, никакви магнитофони не биха били нужни на езиковото обучение. Звукозаписващата апаратура има методическата задача, така да се каже, да „размножи“ дефицитния добър преподавателски кадър, а не да го измести. Хронометрирането на частите, от които се състоят някои езикови занятия в Софийския университет и в Института за чуждестранни студенти, показва, че твърде много време в езиковото обучение минава в... мълчание. В някои занятия до към 25–27 минути от всичките 45 на учебния час пропадат във вид на тягостни паузи, които следват задаването на въпроса. Обучаваният мисли как да отговори, а преподавателят чака, забравяйки, че целта на езиковото обучение е да постигне *незабавна* езикова реакция.

Ако обучаваният беше само един, само неговото време би се губило и бедата не би била толкова голяма, но когато се обучават групи хора, „паузите на очакването“ стават катастрофално дълги, защото всеки от групата трябва да мълчи. Това се изисква от дисциплината. Използването на звукозаписваща апаратура може да спести на всеки обучаван именно това излишно губене на време, но при условие, че всеки обучаван разполага поне по време на урока с отделен апарат. На магнитофона се записват предварително типови фрази, въпроси и отговори. Обучаваният ги чува, записва своя отговор на предвидените чисти отрязъци от

магнитната записна писта, сравнява го със следващия образцов отговор и ако е доволен, минава към следващата фраза или следващ въпрос. През това време преподавателят от командния пулт се включва ту на един, ту на друг обучаващ магнитофон и се намесва с указания към обучавания само ако констатира нещо нередно. След урока записът на обучавания може да се анализира, преди да се изтрие, за да се планира следващият урок.

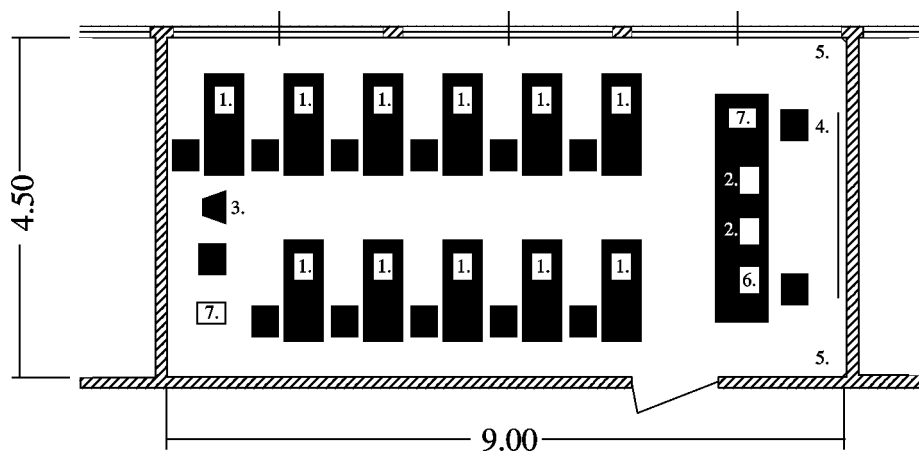
С помощта на такава методика и толкова апаратура в Университета на дружбата „Патрис Лумумба“ в Москва и в редица други висши учебни заведения в чужбина се осигуряват учудващо бързи темпове в овладяването на чуждия език. За два-три месеца се постигат резултати, каквито у нас не може да постигнем за цяла година. Ако си представим какви средства може да се спестят само от стипендиите на обучаваните при съкращаване сроковете на обучението, съвсем няма да ни плашат не твърде големите, относително взето, разходи, необходими за обзавеждането на висшите и дори средните ни учебни заведения с изобилна звукозаписваща апаратура.

Тук трябва да се обърне внимание върху факта, че записа на говор можем да осигурим за целите на езиковото обучение с твърде опростена магнитофонна апаратура. Достатъчно е да се записват и възпроизвеждат честоти от 150 до 3200 херца, което е лесно осъществимо с произвежданите у нас магнитофонни глави. Като се прибави към това, че апаратурата не трябва да бъде портативна, в нея може да бъде използван достатъчно масивен маховик, който да компенсира нестабилната скорост на някои електромотори, като се вземе пред вид също, че записът на говор е съвсем слабо чувствителен даже към значителни колебания в скоростта на магнитната писта, може смело да се твърди, че нашата промишленост е в състояние незабавно да усвои производството на нужните за езиковото обучение магнитофони.

Разбира се, езиковото преподаване предявява към звукозаписващия апарат и някои специфични изисквания — записаните фрази трябва да се възпроизвеждат лесно по много пъти при максимално опростена ма-

нипулация; трябва по максимално прост начин да се избира и това място от записа, което обучаваният иска или е задължен да прослуша; преминаването на апарата от режим на запис към режим на възпроизвеждане и обратно трябва да бъде също съвсем просто; нужно е най-сетне зоните на образцовия запис да бъдат специално защитени срещу изтриване поради невнимание на обучавания. Всички тези изисквания са технически леко осъществими, ако се използва за запис не лента, а лист, навит върху цилиндър, по по-добие на диктофоните от типа „асекдикторел“. Евтин и прост по електрическа и механическа схема, барабанният магнитофон има сериозни перспективи да се превърне в най-популярен помощник на преподавателя по език.

Във всяко учебно заведение, в което се води езиково обучение, в кратък срок с отечествена апаратура, без чужда валута ще може да бъдат обзаведени кабинети (аудитории) за езиково обучение по плана, показан на долната рисунка.

Кабинет (аудитория) за езиково обучение:

1 — барабанен магнитофон; 2 — лентов магнитофон; 3 — теснолентов кинопрожекционен апарат; 4 — киноекран; 5 — високоговорител; 6 — електрически грамофон; 7 — команден пулт

Както личи от плана, в кабинета (аудиторията) за езиково обучение освен барабанните диктофони са нужни още два лентови магнитофона, полустудиен тип (като „Смарагд“, но със съвсем не толкова добри характеристики), електрически грамофон и кинопрожекционен апарат. Лентовите магнитофони са необходими, за да се пренасят чрез тях образцовите записи на говора на преподавателите от лента върху барабаните на диктофоните. Електрическият грамофон пък ще служи да се използват за езиковото обучение грамофонни плочи с говор, каквито напоследък се появиха на пазара в големи количества и на достъпни цени. В помещение с размери 4,50 на 9 м може, както се вижда, да се обучават 10 души. Едно място служи за резерва. Разбира се, в по-големи помещения може да се инсталират и повече масички с диктофони, но броят на обучаваните в една аудитория не е удобно да бъде по-голям от 20 души, защото шумът нараства и пречи на обучението. За запис и възпроизвеждане може да се използват съответно слабо чувствителни или остро насочени микрофони и слушалки. В такъв случай не е необходима никаква звукоизолация на обучаваните един от друг.

Тъй като продукцията на учебни теснолентови филми в чужбина напоследък твърде много нарасна, очертава се сравнително близка перспектива за евтино комбинирано аудиовизуално езиково обучение и кабинетът трябва да бъде подготвен за такова обучение. В него трябва да се предвиди място за кинопрожекционен апарат. Не бива обаче да се мисли, че и от аудиовизуалното обучение ще има особена полза, ако то се изчерпва с прожектиране на филм. В езиковото обучение главното е многократното възпроизвеждане на заучаваното. Филмът позволява да се възпроизвежда многократно ситуацията, продуцираща даден израз, но това възпроизвеждане може да бъде особено ефективно, ако зависи от волята на обучавания, т. е. ако всеки обучаван по аудиовизуалните методи разполага с отделен прожекционен апарат. Днес едно пожелание всеки обучаван в кабинета за езиково обучение да бъде снабден с отделен киноапарат изглежда твърде нереално, но ако се вземат пред вид темповете, с които се развива производството на любителски кинопро-

жекционни апаратури, няма да смятаме така далечен деня, когато всеки обучаван в кабинета ще разполага с апаратче, прожектиращо на малък екран така наречените кинопримки — малки филми, началото и краят на които са слепени, та се получава многократно прожектиране на една и съща кратка поредица от картини. И сега в много чужди страни подобни апаратчета се продават на съвсем ниски цени като детски играчки.

Най-сетне трябва да се отбележи една важна пречка за бързата модернизация на езиковото обучение. Преподавателите по чужди езици у нас много често живеят с впечатлението, че инженерите трябва съвсем на готово да ни поднесат помощна апаратура, която да обслужва идеално обучението. От друга страна, инженерите живеят с убеждението, че преподавателите трябва точно да им обяснят какво искат, а на преподавателите, които обикновено имат твърде смътни представи за възможностите на техниката, не е ясно какво могат да искат. Поради това, налага се Министерството на просветата да конструира някаква комисия от преподаватели и инженери, която да обсъди възможностите за използване на всички постижения на техниката в езиковото обучение — най-изостанала от времето си област на нашето образование.